

ETNOLOGUL VICTOR GAȚAC

După absolvirea Universității de Stat din Chișinău, Victor M. Gațac a trecut cu succes școala eminentilor filologi ruși V. Cicerov, Dm. E. Muhalci, P. Gr. Bogatâriov, VI. Propp, C. Cistov, V. Jirmunski, B. Putilov.

A cercetat subiecte de cântece epice, arhaice, în care s-au păstrat formule poetice timpurii. Pe baza creațiilor folclorice ale popoarelor din Siberia relevă motive, elemente de subiect, perpetuarea lor în timp (din fazele când fenomenul folcloric poate fi urmărit *in stătu nascendi*), arătând importanța poeticii la cercetarea istorică și comparativă a eposului. În egală măsură a cercetat și creațiile poetice în proză. A stabilit că din complexul poveștilor regiunii Altai fac parte: miturile – povești, povești zoomorfe, povești fantastice, nuvelistice, povești cumulative, snoave și anecdote și le-a sistematizat în corespundere cu indicele internațional de motive [1]. Compartimentul mituri – povești conține narațiuni zoomorfe genic legate de plăzmuirile mitologice despre păsări și animale. În temei acestea sunt povestiri totemice cu final etiologic. Cele mai multe însă fac parte din repertoriul de subiecte universale.

Victor M. Gațac cercetează textologia „complexă” și poetica istorică a folclorului epic. Participă la cercetările de teren în câteva localități din zona de Nord a Republicii Moldova. Aria cercetărilor de teren ale lui Victor M. Gațac este mult mai largă. El a efectuat culegeri de materiale folclorice în Rusia, a fost participant al expedițiilor folclorice organizate de prof. V. I. Cicerov, a adunat creații populare în Bulgaria, România, Carelia, Altai, China ș. a. O mare cantitate de plăsmuiri autentice a cules în partea siberiană a Federației Ruse. A militat totdeauna cu insistență, neabătut în favoarea autenticității documentului folcloric, a considerat ca „sarcină principală” prezentarea adecvată a textelor pe baza mijloacelor grafice contemporane. Un model de editare științifică a creației poetice orale este volumul „Eposul eroic” apărut în seria „Creația populară moldovenească” în 16 volume. Dată fiind îmbogățirea experienței textologice, descoperirea multor izvoare noi, culegerea materialului la un nivel mai avansat, cu mijloace tehnice contemporane, a devenit cu puțință sporirea gradului de autenticitate la reproducerea textelor. Victor M. Gațac a acordat o deosebită atenție redării

textologice fidele a oralității creațiilor populare, inclusiv bogăția de morfeme și fonetisme populare, neglijată deseori în trecut [2, p. 57]. Consideră, pe bună dreptate, instructive în această privință seriile folclorice de prestigiu: „Памятники русского фольклора”, „Памятники фольклора народов Сибири и Дальнего Востока” [3, c. 243-270], la fel și seria „Eposul popoarelor U.R.S.S.” (ediții bilingve) ș. a. și metodele de cercetare de teren caută să le dezvolte prin înregistrări repetate la diferite intervale de timp, prin fixarea repertoriului folcloric al cântărețului, povestitorului, prin înscrierea aceluiași creații folclorice de la membrii familiei. Un interes deosebit în acest sens prezintă cântecul haiducesc „Corbea și Ștefan-Vodă” (înscrieri inedite), prima versiune culeasă de la lăutarul Ioniță Zamfir Manea la începutul secolului XX, care conține patru sute opt versuri, și a doua versiune înscrisă la 5 octombrie 1961 de la feciorul acestui lăutar, Alexandru Manea, care conține 265 versuri. Victor M. Gațac face o analiză sinoptică a două versiuni (înscrieri) ce aparțin maestrului (lăutarului) și calfei, elevului pentru a releva cunoașterea epică, demonstrând ce a păstrat feciorul din acest cântec auzit de la tatăl său.

Constanta timpului îndelungat în eposul popoarelor din Siberia constituie o permanentă imagine poetică de aspect hiperbolic, mai ales, în subiectele arhaice. Într-o formă concisă cântărețul popular redă durata acțiunii în tablourile: trânta epică, lupta cu buzduganele, cu săbiile, drumul parcurs pe jos, călare, în zbor, care ține „zile și săptămâni”, „ani în șir”. În cântecul eroico-epic tuvin „Aldai Sumber” eroul luptă și merge „cale lungă”, cunoscând „primăvara și vara după rouă și toamna după timpul când plouă” [4, p. 310].

Victor M. Gațac stabilește unele similitudini, locuri comune și în cântecele eroico-epice ale popoarelor est-romane. Bunăoară, calul voinicului „... fuge cu anul/ Și răsuflă cu ceasul” [5, p. 193]; „Așa roibul meu fugea –/ Văile se limpezea” [6, p. 248], Urmează lupta epică și durata timpului: „Și la luptă sî lua.../ Într-o zi mare di vârf, / Di dimineață pân – în sari” [7, p. 95]. Scurgerea timpului ca „act cronologic” este redat de poetul anonim în imagini vizuale ce formează constante determinative folclorice.

Eminescu și folclorul – sub acest generic al „Eminescianei – 91” s-au întrunit în incinta Academiei de Științe a Republicii Moldova oaspeții (Ion C. Chițimia, prof. Ion Rotaru, academicianul Antonie Plămădeală) și savanții din Moldova. Poetica eminesciană a fost un punct de reper al conferinței prezentate de Victor M. Gațac, președintele Consiliului de Folclor al Academiei de Științe din Rusia [8, p. 4].

Spațiul constantelor etnopoetice în concepția autorului îl constituie coordonatele stilistice și narrative ale moștenirii folclorice cuprinse în textul oral, muzical (vocal și instrumental), în prezentarea scenică (în obiceiuri), utilizarea anumitor obiecte ș. a. Prin urmare folclorul este privit ca fenomen multisubstanțial în istoria culturii și apreciat ca moștenire a unor tradiții. Obiceiurile prin structură și esența lor sunt și etnografice, și artistice, oricare gen, specie, personaj are conotații cu lumea etnică a omului concret. Un număr impunător de locuri comune redau simbolic timpul îndelungat al luptei epice numite de Victor M. Gațac „cronoacte” („timpul acțiunii”) cercetate sub aspect istoric comparativ în creații folclorice ale popoarelor: bureat, evenc, tuvin, iacut, dolgan ș. a.

Folclorul popoarelor din Siberia și Oriental Depărtat a deschis posibilități de cercetare a fenomenelor culturale comune și particulare în zone mari turco-mongole, tunguso-mangiuriene, mansiischiene-hacasiene și cele ale eschimoșilor. Constantele etnopoetice multimediale Victor M. Gațac le ilustrează cu exemple din folclorul obiceiurilor de calendar din Moldova, în special „Plugușorul” – urătura cu întreaga istorie versificată a colacilor; stabilește unele similitudini cu folclorul din Altai și Tibet, deschizând interesante perspective nu numai de cercetare pluridisciplinară și interdisciplinară, dar și de ecologie a folclorului [9].

Lucrările etnologului Victor M. Gațac sunt înalt apreciate de centrele folcloristice din multe țări. Academicianul Nicolae Corlăteanu, mult stimatul nostru profesor de la Universitatea de Stat din Moldova scria: „Mă mândresc mult – ca prim îndrumător științific al fostului meu student la U.S.M. Victor Gațac, care tinde (și în bună parte a atins) spre culmile științei folcloristice nu numai din sud-estul european, ci și cele din lumea întreagă. Cărțile pe care le-a publicat fac față celor mai moderne concepții ale folcloristicii mondiale”.

Victor M. Gațac delimitează baladele, cântecele istorice, eposul eroic ca specii aparte [10], argumentează științific necesitatea diferențierii lor, stabilește legătura între cântecele eroico-epice și istoria poporului, arată valoarea deosebită a moștenirii epice pentru contemporaneitate.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. *Алтайские народные сказки.*/ Сост. Т. Б. Садалова. – Новосибирск: Наука, 2002, с. 25. Ответственный редактор тома член-корреспондент РАН В. М. Гацак.
2. *Eposul eroic.* Alcătuirea, articolul introductiv și comentariile de V. M. Gațac. Sub redacția lui G. Botezatu. – Chișinău: Editura Știința, 1983, p. 57.
3. В. М. Гацак. *Эпическое знание: синоптический разбор двух записей* (учитель – ученик). В кн. Фольклор: проблемы тезауруса. – М.: «Наследие», 1994, с. 243-270.
4. Гацак В. М. *К изучению исторической поэтики славянского эпоса: поэтические топосы длительности* (К X Международному съезду славистов). – Известия РАН, Серия литературы и языка. Том 47, № 4, 1988, с. 310.
5. Гацак В. М. *Восточнороманский героический эпос.* – М., 1967, с. 193.
6. *Eposul eroic*, p. 248.
7. *Idem*, p. 95.
8. *Știința*, nr. 2 (415), 15 februarie, 1991, p. 4.
9. Гацак В. М. *Народная культура Сибири.* Материалы VIII научно-практического семинара Сибирского регионального вузовского центра по фольклору. – Омск, 1999.
10. Victor M. Gațac. *Trei specii și nu una.* În: *Limba și literatura moldovenească*, 1960, nr. 4.

GRIGORE BOTEZATU
Institutul de Filologie
(Chișinău)